

Antik Yunan düşüncesinin ilk dönemlerinde belli bir alanda uzmanlığı olan bilgi kişiye sofist denilirken sonraları zayıf delilleri güçlü gibi göstermeye çalışan ve belâgatla insanları ikna edip amacına ulaşmak isteyen hatipler için kullanılmaya başlanmıştır. Sofistlerin ortaya çıkmasında eski Yunan'daki çeşitli ekollerin varlık ve bilgi konusunda farklı, bazan da birbirine zıt düşünceler ileri sürmesinin etkisi olmuştur. Bu tür görüşler zihinleri karıştırmış ve katı şüphecililiğin artmasına yol açmıştır. Sokrat'a yönelik safsataları sebebiyle Eflâton ve diğer filozoflar tarafından şiddetle eleştirilen sofistlerin en meşhuru Protagoras'tır. Felsefe tarihinde sofistlere karşı gösterilen tavır Aristo ile devam etmiş, bunlar, Roma döneminde bütünüyle popüler kültür ve bilimsel olmayan şüphecilikle özdeşleştirilmiştir.

İslâm düşüncesinde kelâmcılar, bilgi bahsini işlerken eşyanın (nesne ve olaylar) hakikatının sabit ve gerçek olduğunu belirtmek suretiyle Süfestâiyye'yi reddetmişlerdir. Onlara göre Süfestâiyye, eşyanın hakikatının sabit olmadığını veya olsa bile insan bilgisinin buna ulaşamayacağını iddia eder, ayrıca duyulara dayalı apaçık bilgileri de eleştirip bunların neticelerinden şüphe duyar. Bu grubun özelliği, duyuların yanıltıcılığından ve bunların topladığı verilere dayanan aklın ulaştığı hükümlerden, hatta zaruri bilgilerden bile emin olmayıp onları inkâra kadar varan bir şüphe ile karşılaşmaktır. Süfestâiyye'nin kesin delillere karşı çıkması, onlardan bir kısmının akla ve duyulara güvenmemesi, bazılarının bilinmezliğe kayması bir kısmının aşırı göreceliği savunmasından kaynaklanmaktadır (Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, s. 91; Ebü'l-Muîn en-Neseî, I, 193; Nüred-din es-Sâbûnî, s. 17, 62; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, s. 42).

Süfestâiyye'nin iddiasına göre zorunlu kabul edilen bilgilerin bir kısmı duyulara dayanır. Halbuki gözü rahatsız olan kimse- nin bir şeyi çift görmesi, safra hastalığına tutulanın tatlıyı acı bulması, bir nesenin uzağında bulunanın onu küçük olarak algılaması, gemide yolculuk edenin sahilin hareket ettiğini zannetmesi örneklerinde olduğu gibi duyu verileri çoğu zaman insanı yanıltır. Böylece sözü edilen nesne ve olayların hangisinin gerçek, hangisinin yanlış olduğu kesinlik derecesinde bilinemez. Apaçık bilgiler (bedîhiyyât) konusunda da Süfestâiyye tarafından ileri sürülen birçok eleştiri vardır. Bunların dışında kalan nazarî konular ise teselsül ve kısır döngüye meydan vermemek için zorunlu bil-

gilere dayandırılmalıdır. Sonuç olarak Süfestâiyye'ye göre apaçık ilkeler dahil hiçbir bilginin diğerine karşı üstünlüğü söz konusu olmadığından bütün bilgiler karşısında çekimser kalmak gerekmektedir (Tehânevî, II, 368-369).

Kuruntu, inanç veya şüpheye dayalı görüşleri için âlemde doğru ve geçerli bilgi elde etmenin mümkün olmadığını savunan Süfestâiyye kelâm kitaplarında İnâdiyye, İndiyye ve Lâedriyye olmak üzere üç grup halinde tanımlanmıştır. İnâdiyye nesne ve olayların gerçekliğini inkâr eden, bilgi sanılan şeylerin birtakım hayal ve vehimlerden ibaret olduğunu iddia eden gruptur. Bunlara göre hakikat su şeklinde görünen serap gibi olup hayal ve kuruntudan ibarettir. İkinci grup hakikati kişinin kendi telakkisine nisbet ettiklerinden "rölativist" anlamında İndiyye diye anılmıştır. Meselâ filozoflar arasında bir varlık farklı anlayışlara göre cevher, araz, kadîm veya hâdis olabilmektedir. Lâedriyye ise nesne ve olaylar hakkındaki bilginin varlığını da yokluğunu da inkâr eden, şüphe içinde olan, hatta şüphe içinde bulunduğundan da şüphe ettiğini ileri süren agnostik gruptur. Bunlar her şeyin varlığı ve bilgisi hakkında tereddüt içinde bulunur (bk. LÂEDRİYYE). Kelâmcılar Süfestâiyye'nin özellikle bu grubuyla tartışmaya girmenin anlamsız olduğu kanaatindedir (Mâtürîdî, s. 234-235; Teftâzânî, s. 23-25; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, s. 43).

Genel olarak değerlendirildiğinde İslâm literatüründe Süfestâiyye'ye atfedilen görüşlerin aklın kabul etmeyeceği ve insan tabiatına uygun düşmeyen iddialar olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü onlar akla ve duyulara güvenmeyen, gerçekliği kaçınılmaz bir şekilde ortada bulunan hususlara karşı direnen, hakikatleri inkâr eden, bilse de bilmez gibi görünen kimse- ler olarak ortaya çıkmıştır. Çeşitli taktik ve teknikler kullanmaya özen gösteren Süfestâiyye'nin düzenlediği öncüllerin hiçbirisi akla veya duyulara dayanan kesin hükümler (burhan, yakîn) değildir. Ayrıca kendi görüşlerine sarılmaları da eleştirdikleri aşırı subjektiflik yaklaşımıyla çelişmektedir. Bu yüzden İslâm âlimleri sofizmi şiddetle eleştirmiştir. Süfestâiyye'nin iddiaları kabul edildiği takdirde kesin, sabit, üzerinde uzlaşılabilen herhangi bir kural ve kriterden söz etmek mümkün değildir. Bu sadece İslâmiyet için değil bütün din ve düşünceler için de kabul edilmez bir saplantıdır. Esasen aşırı şüpheci ve agnostik düşünceler giderek zayıflamış, sofizm ise devre dışı bırakılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- Tehânevî, *Keşşâf*, Beyrut 1998, II, 368-369; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 234-235; Fârâbî, *el-Elfâzû'l-müsta'mele fî'l-manlık* (nşr. Muhsin Mehdi), Beyrut 1968, s. 105; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihü's-Sifâ'*: *Sofistik Deliller* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 42; a.e.: *II. Analitikler* (trc. Ömer Türker), İstanbul 2006, s. 113; Ebü'l-Muîn en-Neseî, *Tebşirâtü'l-edille* (nşr. Hüseyin Atay), Ankara 2004, I, 169, 193; II, 527; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fî uşûlî'd-dîn* (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimaşk 1399/1979, s. 17, 62; Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâ'id*, İstanbul 1976, s. 23-25, 108; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, İstanbul 1286, s. 42-43; İzmirli, *Yeni İlm-i Kelâm*, I, 62-63; İsmail Fenni, *Lugat-çe-i Felsefe*, İstanbul 1341, s. 647-649; Mustafa Namık Çankı, *Büyük Felsefe Lûgatı*, İstanbul 1958, III, 200-201; Murâd Vehbe, *Mu'cemü'l-felsefe*, Kahire 1979, s. 222-223; Kâmiran Birand, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, Ankara 1987, s. 30-31; Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara 1996, s. 373; İbrahim Emiroğlu, *Mantık Yanlışları*, Ankara 2003, s. 18-23, 88-177, 181; I. R. Netton, "al-Süfistâ'iyyûn", *Et*² (İng.), IX, 765.

İBRAHİM EMİROĞLU

SUFFE (الصفة)

Mescid-i Nebevî'nin bitişiğinde
yoksul sahâbîlerin
barınması için yapılan
ve giderek bir eğitim kurumu
haline gelen yer.

Sözlükte "gölgelik" anlamına gelen *suffe*, Mescid-i Nebevî'nin giriş kısmında Medine'de evleri ve kalabilecek yakınları olmayan sahâbîlerin barınması için yapılan mekânın adı olmuştur. Burada kalan ve çoğunluğunu muhacirlerden oluşan topluluğa "ashâbü's-Suffe / ashâb-ı Suffe" veya "ehlû's-Suffe / ehl-i Suffe" denilmiştir. Ashâb-ı Suffe, ihtiyaçları Resûl-i Ekrem ve zengin sahâbîler tarafından karşılandığı için "adyâfü'l-İslâm" (müslümanların misafirleri), çeşitli kabilelere mensup olmaları dolayısıyla "evfâd" diye de isimlendirilmiştir.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinin ardından Mescid-i Nebevî'yi inşa ettirirken ailesine ait odaların yanı sıra mescidin güney tarafına düşen giriş kısmında kimse- siz fakir sahâbîlerin barınması için bir gölgelik yaptırdı. Kâbe'nin kible olmasıyla birlikte bu gölgelik mescidin kuzeyine alındı, daha sonra genişletilen Mescid-i Nebevî'ye dahil edildi. Gerek Mekke muhacirlerinden gerekse daha sonra İslâm'ı kabul edip Medine'ye hicret edenlerden yoksul, bekâr ve yakını bulunmayan sahâbî-

ler burada kalıyordu. Ayrıca ensardan ve Abdullah b. Ömer gibi evleri olan muhacirlerden bazılarının Suffe ehline imrenerek onlarla birlikte kaldıkları ve onlardan sayıldıkları bilinmektedir (Buhârî, “Şalât”, 58; Nesâî, “Mesâcîd”, 29). Yeni katılanlar veya evlenip ayrılanlar olduğu için ashâb-ı Suffe'nin sayısı sürekli değişiyordu. Kaynaklarda Suffe'nin mekân olarak genişliği tam olarak bildirilmemiş olsa da burada aynı anda yetmiş kişinin kaldığına dair rivayetler bu konuda bir fikir vermektedir. Çeşitli zamanlarda kalanların toplam sayısının 400'e ulaştığı ifade edilmektedir. Medine'ye gelip orada bir tanıdığı bulunmayanlar ve Medine'ye gelen heyetler de genellikle Suffe'de ağırlanırdı. Dolayısıyla heyetler çoğaldıkça burada kalanların sayısı da artıyordu. Hatta bir defasında Temîm kabilesinden seksen kişinin Suffe'de misafir edildiği zikredilmektedir (*Müsned*, III, 371).

Geçimlerini sağlayabilecekleri bir işleri olmayan ehl-i Suffe'nin geçimiyle bizzat ilgilenen Resûlullah akşam olunca karnlarını doyurmak için onları birer ikişer ashaba taksim eder, kalanları da kendi evine götürürdü. Bu uygulama müslümanların maddî durumu düzelinceye kadar devam etti (Buhârî, “Mevâkîti's-salât”, 41; İbn Sa'd, I, 255). Resûl-i Ekrem kendisine getirilen sadakaların tamamını Suffe ehline gönderir, hediyeleri ise onlarla paylaşırdı (*Müsned*, II, 515; Buhârî, “Rikâk”, 17). Onların ihtiyaçlarını aile fertlerinin ihtiyaçlarının önüne alırdı. Nitekim Hz. Fâtıma kendisine yardım etmek üzere bir hizmetçi istemiş, Hz. Peygamber ehl-i Suffe'nin ihtiyaçlarını giderebilmek için kızının arzusunu geri çevirmişti (*Müsned*, I, 197; Buhârî, “Farzû'l-humus”, 6). Hurmaların hasat zamanı gelince herkes gücüne göre hurma salkımlarını getirir, mescide asar, ehl-i Suffe karınlarını bunlarla doyururdu. Bu arada sürekli hurma yemekten usanıp şikâyet edenler de olurdu (*Müsned*, III, 487). Ashâb-ı Suffe'den güç sahibi olanlar, gündüzleri mescide su taşıyarak ve dağdan getirdikleri odunları satarak ihtiyaçlarını temin etmeye çalışır, geceleri de Kur'an tilâveti ve ilimle meşgul olurlardı (Müslim, “İmâre”, 147; *Müsned*, III, 270). Bununla birlikte ashâb-ı Suffe geçim darlığı içinde zâhidane bir hayat yaşıyordu. Hatta pek çoğunun üzerine giyebilecek uygun bir elbisesi dahi bulunmadığına ve bazılarının aklıktan dolayı namazda ayakta durmakta zorlandıklarına dair rivayetler vardır. Kur'an'da “kendilerini Allah yoluna vakfedip yeryüzünde dolaşarak ge-

çimlerini sağlama imkânı bulamayan yok-sullar” ifadesiyle (el-Bakara 2/273) bütün zamanlarını Resûl-i Ekrem'i dinlemeye ayırmaları sebebiyle geçimlerini kazanamayan ashâb-ı Suffe'ye işaret edildiği bildirilmektedir (a.g.e., I, 255).

Suffe, ashâb-ı Suffe'nin vakitlerini Resûlullah'ı dinleyip ondan İslâm'ın esaslarını öğrenerek geçirmeleri dolayısıyla kısa zamanda bir eğitim kurumu haline geldi. Zaman zaman Kur'an'ın nüzûlüne şahit olan Suffe ehli, Hz. Peygamber'e sorular sorarak birçok meselenin aydınlanmasına vesile olurdu (Buhârî, “Şalât”, 84). Ashâb-ı Suffe'nin eğitim ve öğretim işleriyle bizzat ilgilenen Resûl-i Ekrem Suffe'de dersler veriyordu. Ayrıca onlara yazı yazmayı ve Kur'an okumayı öğretmek üzere Ubâde b. Sâmit gibi hocalar tayin etmişti. Ebû Hüreyre, diğer sahâbîlerin neden kendisi kadar hadis rivayet etmediklerini soranlara muhacirler çarşıda ticaretle, ensar da malları ve mülkleriyle meşgulken ehl-i Suffe'den biri olarak Resûlullah'ın yanından ayrılmadığını, diğer sahâbîlerin bulunmadığı meclislere katılıp onların duymadığı hadisleri duyup ezberlediğini söylemiştir (Buhârî, “Büyûc”, 1). Onlar dinledikleri hadisleri diğer sahâbîlere de naklederek ilmin yayılmasına önemli katkıda bulunuyordu. Hadislerdeki birçok sened silsilesinin birinci halkasını ehl-i Suffe'ye mensup isimlerin teşkil etmesi bunun bir delilidir.

Ehl-i Suffe özellikle İslâm'ı tebliğ için ihtiyaç duyulan yerlere gönderiliyordu. Hicretin 4. (625) yılında Medine'ye gelen Benî Âmir b. Sa'saa'nın reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik, Resûl-i Ekrem'in İslâm'a davetini kabul etmemekle birlikte ondan kabilesine İslâmiyet'i anlatacak bazı kimselerin gönderilmesini istemişti ve onları himayesine alacağını söylemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber Suffe'de yetişmiş, Kur'an'ı iyi bilen ve kendilerine “kurrâ” denilen yetmiş kadar sahâbîyi onun yurduna gönderdi. Ancak bu sahâbîler Bi'rîmaûne mevkiinde Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl ve adamları tarafından şehid edildi. Resûlullah'ın hayatının en büyük üzüntüsünü bu hadise yüzünden yaşadığı rivayet edilmiştir (bk. Bİ'RÎMAÛNE).

Suffe ehlinin İslâmî ilimlerin gelişmesine doğrudan etkisi olmuştur. Başta Ebû Hüreyre olmak üzere çok hadis rivayet eden sahâbîler ehl-i Suffe'dendir. İslâm hukuku alanında ortaya çıkan ehl-i hadis ve ehl-i re'y ekollerinin ilk temsilcileri kabul edilen Abdullah b. Ömer ile Abdullah b. Mes'ûd gibi birçok sahâbî de Suffe'den

yetişmiştir. Bunun yanında ilk dönem zühud hareketlerinin ehl-i Suffe ile başladığı, Suffe'nin tasavvufun nüvesini teşkil ettiği kabul edilmektedir. Bazı tabakat müellifleri eserlerinde ehl-i Suffe'yi geniş bir şekilde tanıtmış, bunlardan Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'* adlı eserinde Suffe'de kalan 100 kadar sahâbî hakkında bilgi vermiştir. Bu konuda müstakil bir eser yazan Şemseddin es-Sehâvî ise ehl-i Suffe'den 104 kişiyi tanıtmıştır (*Rüchânü'l-kiffe*, s. 87-319). Bu hususta pek çok araştırma yapılmıştır. Suffe, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki yıllarda Mescid-i Nebi'ye katılmış ve tamamen mescidin içinde kalmıştır. Kaynaklarda “Suffetü'n-nisâ” adını taşıyan bir başka suffeden söz edilmektedir (*Müsned*, II, 145; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 11; Nesâî, “Kaṭṭu's-sârik”, 8). Hanım sahâbîlere mahsus olduğu anlaşılan bu suffenin yeri ve buraya katılanlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 197, 199; II, 145, 515; III, 270, 371, 487; V, 315; VI, 18, 19, 390, 391; Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'an”, 8, “Megâzî”, 28; Müslim, “Nikâh”, 94, “Fezâ'ilü's-sahâbe”, 46; Ebû Dâvûd, “Hurûf ve'l-kur'at”, 1, “Büyûc”, 37, “Zekât”, 32; Tirmizî, “Zühhd”, 39, “Tefsîr”, 3; İbn Mâce, “Ticârât”, 8; İbn Sa'd, *eṭ-Tabakât*, I, 51, 52, 255; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 337-385; II, 3-25; Hüvârî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 172-175; Şemseddin es-Sehâvî, *Rüchânü'l-kiffe fi beyânî nübzetin min aḥbârî ehlî's-Suffe* (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân), Riyad 1415/1995; Semhûdî, *Vefâtü'l-vefâ' bi-ahbârî dârî'l-Muşâfâ* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1373/1954, I, 453-458; Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *el-Müctema'u'l-Medenî fi 'ahdi'n-nübüvve*, Medine 1983, s. 89-105; Mustafa Baktır, *İslâm'da İlk Eğitim Müessesesi Suffa Ashabı*, İstanbul 1984; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), II, 767, 768, 825, 1056; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye* (Özel), II, 228-235; J. C. Vadet, “Les ahl al-suffa et le soufisme”, *Festschrift Ewald Wagner zum 65. Geburtstag, Band I: Semitische Studien* (ed. W. Heinrichs – G. Schoeler), Beirut 1994, s. 244-258; Akif Köten, “Asr-ı Saadette Suffa Ashabı”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, İstanbul 2006, III, 259-285; Hilal Kara – Abdullah Kara, *Ashab-ı Suffe: Peygamber Okulunun Yıldızları*, İstanbul 2007; Salih Tuğ, “İslâm'da İlk Maarif Müesseseleri ve Bunların Gelişimi”, *İslâm Düşüncesi*, sy. 7, İstanbul 1969, s. 425-432; H. Kâmil Yılmaz, “Tasavvufi Açıdan Ashâb-ı Suffa”, *Tasavvuf*, sy. 7, Ankara 2001, s. 9-31; Hâris Süleyman ed-Dârî, “Ehlü's-Suffe”, *Âfâku's-sekâfe ve't-türâs*, sy. 39, Dübey 2002, s. 34-50; W. Montgomery Watt, “Ahl al-Suffa”, *EL²* (İng.), I, 266-267.

MUSTAFA BAKTIR

SÜFÎ

(bk. ABDURRAHMAN es-SÜFÎ).